

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

γιώργος μιχελακάκης
Κεφάλαιο δεύτερο

Η περίοδος της ελπίδας και η αναζήτηση της τάξης στην εποχή και το έργο του Αλέκου Δούκα

Ο Αλέκος Δούκας της νεότητας

Ο Δούκας την περίοδο της θρησκευτικής έξαρσης, αντιπαράθετε συνειδητά τους όρους: ύπαρξη - νόηση. Φτάνει εκείνη την περίοδο σε συγγενικές αντιλήψεις με αυτές του Δανού θεολογοφιλόσοφου Soren Kierkegaard. Για τον Δούκα η ύπαρξη έχει μεγαλύτερη αξία απ' τη νόηση. Αυτό που επιθυμεί σφόδρα: είναι μια ύψιστη εμπειρία. Χωρίς την εμπειρία, η νόηση είναι άχρηστη. Με τη νόηση δεν μπορούμε να καταλάβουμε το τέλειο. Το τέλειο είναι ο θεός ο οποίος παρουσιάζεται μέσα στη φύση, μακριά από τις πόλεις, επειδή εκεί κυριαρχεί η ανθρώπινη διαφθορά. Για τον Α. Δούκα η φύση αντιμετωπίζεται διπλά: ως τόπος επιβίωσης, και ως τόπος όπου μόνο εκεί μπορεί ο άνθρωπος να κατακτήσει την απόλυτη εμπειρία της αγάπης, με μια αυστηρή ασκητική ζωή, σκληραγωγία και αντοχή, μπορεί η ψυχή του ανθρώπου να υψωθεί πάνω από την υλικότητά του σώματος, πάνω από το λογικό, σε μια κατάσταση μέθης και έκστασης να αγναντέψει τον υπεραίσθητό θεϊκό κόσμο. Στον Δούκα η τάση φυγής από την πόλη προς τη φύση, θα συνεχιστεί και μετά το ξεπέρασμα της έντονης θρησκευτικότητάς του. Χρησιμοποιεί τη φύση ως τη συνηθισμένη φόρμουλα της ρομαντικής τέχνης για να αποδώσει το πνευματικό και το υψηλό, αλλά αυτή η χρήση όταν γίνεται μελοδραματικά, καλύπτει προπαντός προσωπικές εμμονές.

Οι λογοτεχνικές επιρροές που έρχονται από την Ευρώπη στην Ελλάδα την εποχή του μεσοπολέμου έχουν μεγάλη συγγένεια με την γεωργιανή λογοτεχνική σχολή. Σε αυτή, έχουμε μια πυκνή αναφορά στην αγροτική και ποιμενική φύση μέσα από μια νεοκλασικιστική χρήση μυθολογικών στοιχείων όπου αφθονούν Φαύνοι, Κένταυροι, Νύμφες, Θεοί και Ημίθεοι. Η αναφορά σε στοιχεία μυθολογικά της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας χρησίμευε στους άρρενες Βρετανούς συγγραφείς των αρχών του 20ου αιώνα, ως καμουφλάζ της σε-

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

ξουαλικότητάς τους. Επίσης στην ακαδημαϊκή ζωγραφική, και σύμφωνα με τα γούστα της αριστοκρατίας, η απεικόνιση γυμνών σωμάτων δεν ήταν δεκτή εκτός αν το θέμα ήταν μυθολογικό. Ο θρησκευτικός πουριτανισμός δεν επέτρεπε την παρουσίαση του γυμνού στα σύγχρονα θέματα. Αυτή η σεμνοτυφία επικράτησε και στη λογοτεχνία σε κύκλους συντηρητικών συγγραφέων. Γι' αυτούς η γη αντιπροσώπευε το θηλυκό στοιχείο, ενώ οι γεωργικές εργασίες –όπως το όργωμα της γης– παρομοιαζόταν με τη σεξουαλική πράξη γενικώς. Οι λογοτεχνικές αυτές μεταφορές, οι συμβολισμοί και οι αλληγορίες, εκφράζανε μια αρσενική σεξουαλική επιθυμία η οποία εφόσον εκτονωνόταν

με μεταφορές, γινόταν η αιτία για να παραμεληθεί η αυθεντική παρατήρηση και η απεικόνιση του αγροτικού κόσμου και της φύσης.

Η κρίση που περνάει ο Δούκας μετά τη μικρασιατική ήττα, αντί να τον οδηγήσει στην πολιτικοποίηση, τον οδήγησε στην αναζήτηση βάλσαμου και ειρηνεύσης, μέσω του θρησκευτικού ιδεαλισμού. Δεν ήταν άλλωστε ο μόνος, μια και η συντριβή της Μεγάλης Ιδέας με τον πόλεμο και την ήττα του 1922 οδήγησε στην εσωστρέφεια ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνικής διάνοησης. Κατά το μεσοπόλεμο, οι έλληνες διανοούμενοι σαν προδομένες Εστιάδες, συντήρησαν το ελληνολατρικό ιδανικό όπως το είχε διατυπώσει πάνω-κάτω ο Περικλής Γιαννόπουλος: ως επιστροφή στις ρίζες του ελληνισμού και σε συνδυασμό με τον ισχυρό άντρα που θα επέβαλε την κάθαρση στην σαπισμένη κοινωνία μέσω της επιστροφής στο λαϊκό στοιχείο του πρωτογονισμού. Εκείνη την περίοδο ήταν που έκανε την σταδιοδρομία του στο χώρο των γραμμάτων και το κίνημα των «ασπούδαχτων» (Κόντογλου, Δούκας, Βέλμος κ.α.), με λαϊκιστικές ρίζες και φορμαλιστικές αποκρυσταλλώσεις (Τάσος Βουρνάς). Οι διανοούμενοι αυτοί εφόσον το κράτος-έθνος με το οποίο ήταν ταυτισμένοι τους απογοήτευσε, διότι δεν μπόρεσε να επεκταθεί γεωγραφικά ώστε να ανταμειφθεί ο μεγαλοϊδεατισμός τους, οδηγήθηκαν προς την εμβάθυνση του εθνικού παρελθόντος, στο βυζαντινό-ορθόδοξο μέχρι και το αρχαίο. «Εθνικισμός» και «λαϊκισμός» αποτέλεσαν τους δύο πόλους ενός άξονα επάνω στον οποίο κινήθηκαν τότε οι διανοούμενοι. Η λατρεία του ελληνισμού και η παρουσίασή του σαν τον εκλεκτό λαό της ιστορίας οδήγησε στον «μυστικισμό της ελληνικής ιδέας», ενώ ο «λαϊκισμός» οδήγησε στον «μυστικισμό του λαού» (Νίκος Σβορώνος).

Ο Δούκας το 1924 σε ένα του γράμμα που στέλνει από την Ξάνθη στον αδελφό του Στρατή γράφει: ...Κανένας άνθρωπος δεν θα μπορούσε να με κρατήσει μέσα στα βρώμικα σύνορα του κακομοιριασμένου τούτου τόπου της ασκήμιας και της αισχροτήτας... (Αλεξίου). Το μυαλό του είναι προς την φυγή από μια Ελλάδα που πραγματικά βρίσκεται σε βαθιά κρίση από κάθε άποψη. Μόλις είχαν έρθει με την ανταλλαγή των πληθυσμών ενάμιση εκατομμύριο μικρασιάτες έλληνες, σε μια χώρα που σπαρασσόταν πολιτικά μεταξύ βασιλικών και βενιζελικών, που δανειζόταν διαρκώς από τις αγγλικές τράπεζες και που ξεπουλούσε σε ξένες εταιρίες με αποικιακές συμφωνίες το νερό, τις συγκοινωνίες, τον ηλεκτρισμό και τα πάσης φύσης δημόσια έργα, ενώ πλατιά στρώματα του πληθυσμού ζούσαν κυριολεκτικά σε ένδεια.

Αυτή η κατάσταση οδηγούσε από τη μια μεριά σε αναζητήσεις σωτηρίας στη θρησκευτική πίστη, και στην υποταγή σε «δυνατούς άνδρες» που θα έσωζαν τον τόπο. Από την άλλη το ποτάμι της μετανάστευσης ποτέ δεν σταματούσε. Η κοινωνία διχασμένη και απελπισμένη κυφορούσε την προσωπολατρία και τον φασισμό.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

